

IESKATS PERSONĪBU ATMIŅĀS UN DOKUMENTOS PĒC LATVIJAS NEATKARĪBAS ATJAUNOŠANAS *INSIGHT INTO THE PERSONALITIES' MEMOIRS AND DOCUMENTS AFTER THE RESTORATION OF LATVIA'S INDEPENDENCE*

Lenore Lindermane

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, lenore.lindermane@inbox.lv, Rīga, Latvija

Zinātniskā vadītāja: **Katrīna Abricka Mg.arhiv.** vieslektore

Abstract. *The aim of this article is to get an insight into the testimonies of the prominent personalities of Latvia after the restoration of Latvia's independence. Turning to the publications of Latvian Public and Maritime Worker Krišjānis Valdemārs, it should be noted that one of the most prominent are "the memories of D. Grīntals about K. Valdemārs" and „Krišjānis Valdemārs. Business and private correspondence. The first volume. Letters from Krisjānis Valdemārs”. Turning to the first president of Latvia, Jānis Čakste, it should be noted that the collection of documents „The truth will always win” collects all his thought records available in books, periodicals and archives: in speeches, in documents, in articles, in letters and in memories of time attendants. Which applies to the officer Jānis Balodis, it should be noted that there are not as many publications as about J. Balodis, not one of the other officers of the Latvian Army.*

Keywords: *archeography, document, Latvia, personality, publication.*

Ievads

Raksta mērķis ir gūt ieskatu šādu personību dokumentu publikāciju krājumos kā Krišjānis Valdemārs, Jānis Čakste un Jānis Balodis, iepazīstot šo personību dzīvi caur dokumentu prizmu, kā arī gūstot ieskatu dokumentu publikāciju krājumos pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas. Ieskata gūšana aizgājušo gadsimtu dokumentu publikācijās, ļauj iepazīt aizgājušo gadsimtu notikumus un cilvēku domu pasauli saprotamāku mūsdienu cilvēkam. Personību dokumentu publikāciju krājumos atspoguļoti Latvijas vēstures notikumi, kā arī dzīves apstākļi un politiskā situācija no viņu subjektīvā redzējuma, izvērtēts viņu ieguldījums Latvijas labā no laikabiedru redzējuma. Jāatzīmē, ka ieskata gūšana personību atmiņās un dokumentos pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas, ir aktuāla mūsdienu lasītājam, kurš ir ieinteresēts minēto personību ieguldījumā Latvijas labā, kā arī šo personību subjektīvajā redzējumā un viedoklī par Latvijas vēstures notikumiem. Personību dokumentu publikācijas uzskatāmas arī par Latvijas vēstures laikmeta liecībām. Kā piemēru var minēt ģenerāli Jāni Balodi, kurš piedalījies Brīvības cīņās un bijis šo notikumu dalībnieks, kā arī piedalījies 1934. gada 15. maija apvērsumā, esot viens no tā organizatoriem.

Kas attiecas uz Latvijas arheogrāfiju, pirmās kvalitatīvās Latvijas vēstures publikācijas parādījās sākot ar 19.gs. Jāatzīmē, ka dokumentu publikācijās iekļautajām zemspītru piezīmēm tiek piešķirta īpaša nozīme, ja dokumentā lietotie termini, personības, vēstures fakti un notikumi mūsdienu cilvēkam nav saprotami. Rakstā pielietotā metode – arheogrāfiskais izvērtējums.

Krišjānis Valdemārs. Lietišķā un privātā sarakste. Pirmais sējums. Krišjāņa Valdemāra vēstules

Latviešu sabiedriskā un jurniecības darbinieka Krišjāņa Valdemāra dzīves fakti, kā arī attiecības ar laikabiedriem atspoguļotas krājumā „Krišjānis Valdemārs. Lietišķā un privātā sarakste. Pirmais sējums. Krišjāņa Valdemāra vēstules” (*Zelče, 1997.*). Jāatzīmē, ka krājumā ietvertas visas K. Valdemāra rakstītās vēstules vai to fragmenti. Tās kārtotas hronoloģiskā uzrakstīšanas secībā. Apkopotās publikācijas sadalītas trīs nodaļās: Tērbata 1854 – 1858, Sanktpēterburga 1859 – 1867, Maskava 1867 – 1891. Maskavas posmā nodalīti vairāki etapi.

Vēstules un to fragmenti publicēti pēc oriģināliem. Vēstules ir publicētas to oriģinālvalodās - latviešu, vācu un krievu (*Zelče, 1997., 29. lpp.*). Zemspītru piezīmēs (atsaucēs) paskaidroti tekstā minētie notikumi, personības, tulkojumi no krievu, franču, vācu valodas, norādes par saistošu vēstuļu skatījumiem, skaidrojumi tekstā minētajiem terminiem.

Tajās norādītie periodiskie izdevumi atveidoti kursīvā. Norāde par tulkojumu atveidota kursīvā un iekļauta apaļajās iekavās. Piemēram:

¹ Sk. 185. vēstules 2. piezīmi.

² *Konosaments* (franču val. *connaissance*, vācu val. *Konnossement*) – preču kravas pavadzīme.

³ *Čarterpartija* (angļu val. *charterparty*, vācu val. *Chartepartie*) – jūras kravu pārvadājuma līgums jeb kontrakts (*Zelče, 1997., 382. lpp.*).

Oriģināls atrodas LVVA, 4060. f., 1. apr., 146. l., 12. lp.

Diktēta, rakstījusi L. Valdemāre, pašrocīgs paraksts.

Uz KB veidlapas (*Zelče, 1997., 809.- 810.lpp.*).

Dāvida Grīntāla atmiņas par Krišjāni Valdemāru

Pie nozīmīgākajiem informācijas avotiem par K. Valdemāra personību, dzīvi un darbību pieder „Dāvida Grīntāla atmiņas par Krišjāni Valdemāru 1904” (*Zelče, 2008.*). Dāvids Grīntāls bija zemnieks, dārziņnieks, laikraksta „Pēterburgas Avīzes” redakcijas izpalīgs, policijas uzraudzībā esošs „jaunlatvietis”, tirgotājs, viesnīcas kalpotājs, kuplejists, memuārists. Vērtējot D.Grīntāla mūžu, viņu var dēvēt par 19. gadsimta- jaunā, modernā – laikmeta cilvēku (*Zelče, 2008., 9.lpp.*).

Šo atmiņu burtnīcu fragmentārā veidā un pārstāstā sava laika latviešu literārajā valodā publicēja A. Bandrevičs laikrakstā „Jūrnieks” (*Zelče, 2008., 41.lpp.*).

D. Grīntāla atmiņas šajā izdevumā tiek publicētas pilnībā. Teksts transkribēts atbilstoši mūsdienu grafētikas praksei, saglabājot tā laika valodas īpatnības (*Zelče, 2008., 43.lpp.*).

Nesalasāmie vārdi, kas neļauj pilnībā izlasīt tekstu, norādīti kvadrātieklavās. Publikācijā ievērotas D. Grīntāla rindkopas, atkāpes un citas teksta dizaina savdabības (*Zelče, 2008., 43.lpp.*).

Aiz katras nodaļas izvietotas atsauces un piezīmes, kurās dotas norādes par attiecīgajā nodaļā iekļauto arhīvu materiālu fondu, vēstures avotiem, laikrakstiem, izdevumiem, kā arī paskaidrojumi par nodaļā minētajām personībām un to saistībām ar K. Valdemāru, precizēts konkrētāk par ko tekstā ir runa, sīkāk paskaidroti notikumu no K. Valdemāra dzīves, ieteikumi ar norādēm sk., paskaidrojumi D. Grīntāla citātiem, piezīmēm par K. Valdemāru kā arī paskaidrojumi atmiņu publikācijās iekļautajiem izteicieniem, piezīmes un komentāri personību citātiem.

Ja nav precizēts par ko konkrēti tekstā ir runa, bet ir norādīts pirmais burts, tad tas atveidots A... ¹. Tas iekļauts piezīmju un komentāru sadaļā, un paskaidrots - D. Grīntāls nemin kapteiņa vārdu, tikai iniciāli. Iespējams, ka runa ir par sabiedrības „Austra” kuģu kapteini un akcionāru Jāni Auziņu (ap 1850 - ?) (*Pētersone, 2007., 100.lpp.*).

Taisnība vienmēr uzvarēs. Atziņas. Runas. Dokumenti. Raksti. Vēstules.

Pievēršoties Latvijas valsts pirmā prezidenta Jāņa Čakstes dokumentu publikāciju krājumiem, kā vienu no nozīmīgākajiem jāmin „Taisnība vienmēr uzvarēs. Atziņas. Runas. Dokumenti. Raksti. Vēstules” (*Čakste, Dimants, 1999.*) un krājums „Latvijas pirmais valsts prezidents Jānis Čakste” (*Kurmis, 1993.*). Pirmā krājuma nolūks ir izcelt Čakstes mūsdienīgumu, vienlaikus izgaismojot „viņa laika” vēsturisko kopainu. Krājumā apkopoti visi grāmatās, periodikā un arhīvos pieejamie Čakstes domu pieraksti: runās, dokumentos, rakstos, vēstulēs un laikabiedru atmiņās. Krājumā mēģināts saglabāt autora valodu, izteiksmes skaidrībai labojot vienīgi novecojušos vārdus (*Čakste, Dimants, 1999.,4.lpp.*).

Valsts prezidenta rakstisks paziņojums Saeimas sēdē 1923. gada 26. jūnijā

[..]

1923. g. 26. jūnijā. Nr. 3561.
Ar patiesu cienīšanu,
J. Čakste, Valsts prezidents

Valdības Vēstnesis. – 1923. – 27. jūn. (*Čakste, Dimants, 1999., 120. lpp.*).

Arheogrāfiskais noformējums dokumentiem nav vienveidīgs. Vēstulē Saeimas priekšsēdētājam dokumenta datums un numurs ir izvietoti zem teksta kreisajā pusē virs leģendas.

Laikraksti un izdevumi, kuros publicētas nodaļās apkopotie raksti: Brīvā Zeme, Baltija, Latvijas Kareivis, Tautu Savienības Veicināšanas biedrība. Raksti I. laidienis, Jānis Čakste: Ilustrēts piemiņas rakstu krājums (Biogrāfiska skice). Red. cand. Jur. A. Kurmis. – R.: Latvijas pirmā Valsts Prezidenta Jāņa Čakstes piemiņas fonds, 1928.

Latvijas pirmais valsts prezidents Jānis Čakste

Laikabiedru vērtējumi par J. Čaksti atspoguļoti krājumā „Latvijas pirmais valsts prezidents Jānis Čakste”. Krājums atspoguļo četrus Prezidenta dzīves galvenos posmus: jaunību un studiju gadus, Jelgavas laikmetu, bēgļu laikmetu un J. Čaksti kā Latvijas valsts prezidentu. Dr.hist. Raimonds Inķis atzīst, ka par Čaksti raksta gan latvieši, gan ārzemnieki Tie, kas vienā vai otrā laika posmā bijuši personiski ar viņu pazīstami, kopā mācījušies, kopā strādājuši, kopā nodarbojušies ar politisko darbību (*Kurmis, 1993., 6.lpp.*).

Jānis Balodis. Atmiņu burtnīcas 1918.-1939.gads

Kas attiecas uz ģenerāli Jāni Balodi, tad jāatzīmē, ka ne par vienu citu Latvijas armijas augstāko virsnieku nav tik daudz publikāciju kā par J. Balodi. Dokumentu publikāciju krājumi, kuros aplūkoti ģenerāļa dzīves fakti, laikabiedru liecības un atmiņas: „Jānis Balodis. Atmiņu burtnīcas 1918. – 1939.gads”, „Ģenerālis Jānis Balodis Krievijas izsūtījumā un cietumā 1940 – 1960” un „Ģenerāļa Jāņa Baloža pēdējie mūža gadi Latvijā (1956 – 1965)”.

Krājumā „Jānis Balodis. Atmiņu burtnīcas 1918. – 1939.gads” gūts ieskats laika liecinieku atmiņās, kurās atspoguļoti to viedokļi un subjektīvais redzējums. Krājumā iekļauts laikrakstu saraksts, kuros publicētas J. Baloža atmiņas. Ilustrācijām izmantoti materiāli no Andra Caunes atklātņu kolekcijas. Atsevišķu personu portreti aizgūti no grāmatu ilustrācijām. Personu rādītājs, kurā norādītas krājumā iekļautās persona alfabētiskā secībā, paskaidrojošās piezīmes, kurās doti paskaidrojumi krājumā ievietotajiem terminiem un personībām. Kā nozīmīgākos Latvijas vēstures notikumus, kuri atspoguļoti J. Baloža atmiņās, var atzīmēt Brīvības cīņas 1918. – 1920. un laiku pirms un pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma.

Krājumā iekļautās J. Baloža atmiņas iespiestas bez pirmā varianta. Tās sākas ar trešo pabeigto variantu, publicējot to pilnībā. Publikācijā saglabāti atmiņās citētie teksti krievu valodā, kas „Neatkarīgajā Rīta Avīzē” nav publicēti. Tiem pievienoti sastādītāja tulkojumi latviešu valodā. Grāmatu ievada atmiņu publikāciju saraksts un pie attēliem doto avotu saīsinājumu atšifrējums (*Balodis, 2015., 24. lpp.*).

Krājumā iekļauts laikrakstu saraksts, kuros publicētas J. Baloža atmiņas. Ilustrācijām izmantoti materiāli no Andra Caunes atklātņu kolekcijas. Atsevišķu personu portreti aizgūti no grāmatu ilustrācijām. Personu rādītājs, kurā norādītas krājumā iekļautās persona alfabētiskā secībā, paskaidrojošās piezīmes, kurās doti paskaidrojumi krājumā ievietotajiem terminiem un personībām. Kā nozīmīgākos Latvijas vēstures notikumus, kuri atspoguļoti J. Baloža atmiņās, var atzīmēt Brīvības cīņas 1918. – 1920. un laiku pirms un pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma.

Apzinoties, ka daudzi Krievijā arhīvi vēl joprojām nav pieejami Latvijas vēsturniekiem, ir jāatzīst, ka arī par ģenerāļa J. Baloža, tāpat kā par citu valstsvīru dzīvi Krievijas izsūtījumā un cietumā, viss vēl joprojām nav zināms un pateikts (*Balodis, 2015., 10. lpp.*).

Elvīras un Jāņa Baloža vēstules no Sizraņas Elvīras Balodes mātei Lilijai Ernai Blūmai Rīgā, Ausekļa ielā 5, dz.22 (vēstules to izsūtīšanas secībā numurējis grāmatas sastādītājs)

1.

Сызрань

[..]

E[lvīra]

[Uz kartītes sānu malas] Ja vari, pieliec paciņā drusku ievārījuma, ieliec skārda siļķu burkā.

Ja rokrakstā rakstītais nav izlasāms, tad tas norādīts kvadrātiekvās. No Apsūdzības slēdziena un sprieduma (*Balodis, 2015., 235. lpp.*).

[Rokrakstā rakstītā Rjasnoja rezolūcija kserokopijā nav izlasāma].

Ģenerāļa J. Baloža krimināllietas oriģināldokumenti atrodas Maskavā Krievijas Federācijas Federālā drošības dienesta Centrālajā arhīvā (KFFDDCA). Arhīva lietas numurs ir P-41912 (*Balodis, 2015., 127.lpp.*).

Ģenerālis Jānis Balodis Krievijas izsūtījumā un cietumā 1940 - 1960

Pievērsoties krājumam „Ģenerālis Jānis Balodis Krievijas izsūtījumā un cietumā 1940 – 1960” (*Caune, 2016.*), tajā apkopoti J. Baloža nopratināšanas protokoli. Pie ilustratīvajiem materiāliem var pieskaitīt Jāņa Baloža Latvijas pasi, kas kā dokuments pievienota viņa krimināllietai (*Caune, 2016., 23. lpp.*).

Pievērsoties šajā nodaļā iekļautajām publikācijām, dokumenta datums izvietots zem dokumenta nosaukuma labajā pusē, izlaistie vārdi norādīti kvadrātiekvās: galv[enās], pārv[aldes], vec[ākais], l[eitnan]ts, le[nākošais], arh[īva], ģener[āļa], piln[varotais].

Ja dokumentā bijis zīmogs [uzspiests zīmogs] vai paraksts, vārds „zīmogs”, „paraksts” iekļauts kvadrātiekvās. Ja paraksts ir bijis nesalasāms, dota norāde [paraksts nesalasāms].

Ģenerāļa Baloža beidzamiē mūža gadi Latvijā 1956-1965. Laikabiedru atmiņas un liecības

Ar laikabiedru atmiņām un liecībām par ģenerāli Jāni Balodi iespējams iepazīties atmiņu krājumā „Ģenerāļa Baloža beidzamiē mūža gadi Latvijā 1956 – 1965. Laikabiedru atmiņas un liecības” (*Caune, 2014.*). Jāatzīmē, ka atmiņu stāstījumos iekļauti agrāk nepublicētie K. Eliasa manuskripti, gan trimdā ASV un Latvijā jau agrāk kļajā laistie materiāli. Atmiņu stāstījumu noslēdz autora raksts, kādas mūsdienās izskatās tās Latvijas vietas, kas bijušas saistītas ar ģenerāļa dzīvi, un dots saraksts par viņam veltītām piemiņas zīmēm (*Caune, 2014., 16.lpp.*).

Secinājumi un priekšlikumi

Raksts aplūko ievērojamu Latvijas personību dokumentu publikāciju krājumus pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas, gūstot nelielu ieskatu arī to arheogrāfiskajā noformējumā. Kas attiecas uz Latvijas arheogrāfiju, pirmās kvalitatīvās Latvijas vēstures publikācijas parādījās sākot ar 19.gs.

Pievērsoties, latviešu sabiedriskā un jūrniecības darbinieka, Krišjāņa Valdemāra dokumentu publikāciju krājumiem, kā nozīmīgākos jāmin „Krišjānis Valdemārs, Lietišķā un privātā sarakste. Pirmais sēj.: . Krišjāņa Valdemāra vēstules” un „Dāvida Grīntāla atmiņas par Krišjāni Valdemāru”. Pirmais krājums ietvertajām dokumentu publikācijām dotas norādes par dokumenta atrašanās vietu, iekļauta informācija par adresātiem, dotas norādes par dokumenta

autentiskumu, iekļautas arī vēstuļu piezīmes, kas atveidotas kvadrātiekaivās. Apkopotajām publikācijām, kur tas nepieciešams pievienotas arī piezīmes kvadrātiekaivās.

Kas attiecas uz nozīmīgākajiem informācijas avotiem par K. Valdemāra personību, dzīvi un darbību, jāmin dokumentu publikāciju krājums „Dāvida Grīntāla atmiņas par Krišjāni Valdemāru”.

Pievēršoties, Latvijas valsts pirmā prezidenta, Jāņa Čakstes dokumentu publikāciju krājumiem, kā vienu no nozīmīgākajiem jāmin „Jānis Čakste. Taisnība vienmēr uzvarēs. Atziņas. Runas. Dokumenti. Raksti. Vēstules”. Krājumā apkopoti visi grāmatās, periodikā un arhīvos pieejamie Čakstes domu pieraksti: runās, dokumentos, rakstos, vēstulēs un laikabiedru atmiņās. Ar laikabiedru atmiņām par J. Čaksti ir iespējams iepazīties arī krājumā Latvijas pirmais valsts prezidents Jānis Čakste.

Kas attiecas uz ģenerāli Jāni Balodi, jāatzīmē, ka ne par vienu citu Latvijas armijas augstāko virsnieku nav tik daudz publikāciju kā tieši par viņu.

Pievēršoties aplūkoto publikāciju arheogrāfiskajam izvērtējumam, katrā krājumā dotas leģendas, kurās iekļautas norādes par dokumentu autentiskumu un par to, kādā arhīva fondā, aprakstā, lietā dokuments glabājas, kur tas nepieciešams, dotas norādes par periodisko izdevumu. Katram dokumentam dots virsraksts, kur norādīts dokumenta autors, veids, adresāts, saturs, sastādīšanas datums un vieta.

Doti grifi, ja tādi bijuši, kā arī zemsvītru piezīmes. Zemsvītru piezīmēs iekļauti dokumentā lietotie: termini, personības, vēstures fakti un notikumi, kas mūsdienai cilvēkam nav saprotami. Izlaistie vārdi norādīti kvadrātiekaivās. Krājumos apkopotās publikācijas sadalītas nodaļās.

Izmantotā literatūra un avoti

1. Balodis, J. (2015). *Atmiņu burtnīcas 1918 – 1939. gads*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 304 lpp.
2. Caune, A. (2014). *Ģenerāļa Jāņa Baloža beidzamie mūža gadi Latvijā 1956-1965. Laikabiedru atmiņas un liecības*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 336 lpp.
3. Caune, A. (2016). *Ģenerālis Jānis Balodis Krievijas izsūtījumā un cietumā 1940. – 1960.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 272 lpp.
4. Čakste, J., Dimants, A. (1999). *Taisnība vienmēr uzvarēs: atziņas, runas, dokumenti, raksti, vēstules*. Rīga: Jumava. 196 lpp.
5. Kurmis, A. (1993). *Latvijas pirmais prezidents Jānis Čakste*. Rīga: Avots. 171 lpp.
6. Pētersone, P. (2007). Latvijas Valsts vēstures arhīva 762. fonds – „Krišjānis Valdemārs, politisks un sabiedrisks darbinieks, publicists”. *Latvijas Arhīvi*, 4, 9.- 21. lpp.
7. Zelče, V. (zin. red., 1997). *Krišjānis Valdemārs. Lietišķā un privātā sarakste. Pirmais sējums. Krišjāņa Valdemāra vēstules*. Rīga: Latvijas Valsts vēstures arhīvs. 987 lpp.
8. Zelče, V. (zin. red., 2008). *Dāvida Grīntāla atmiņas par Krišjāni Valdemāru, 1904.* Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija; Latvijas Valsts vēstures arhīvs. 112 lpp.

Summary

The paper gives insight into the historical testimonies of personalities after the restoration of Latvia's independence. It should be noted that the first publications of high - quality Latvian history appeared in the 19th century.

In relation to the Latvian public and maritime worker Krišjānis Valdemārs, the main sources of information about his personality, life and activity are reflected in the memories of Dāvids Grīntāls. The text of this publication is transcribed in accordance with modern graphic practice, preserving the peculiarities of the language of the time. Each chapter contains references and notes.

In relation to the collection „Krišjānis Valdemārs. Business and private correspondence” the collection contains all the letters or fragments of K. Valdemārs. They are in chronological order of writing. Collected publications are divided into three chapters: Tērbata 1854 – 1858, St. Petersburg 1859 – 1867, Moscow 1867 – 1891.

Turning to archaeological assessment, the notes in the footnotes (references) explain the events mentioned in the text, personalities, translations from Russian, French, German,

indications of binding letters, explanations of the terms mentioned in the text. The periodicals indicated therein are in italics. The reference to the translation is in italics and is included in the parentheses.

In relation to the collections of the first president of the state of Latvia, Jānis Čakste one of the most important is „Truth will always win. Quotes. Speeches. The document. Letters. Contemporary memories about Jānis Čakste are also reflected in the collection „The First President of Latvia, Janis Čakste”.

Turning to officer Jānis Balodis, there are not as many publications as about him, not one of the other officers of the Latvian Army. The publications of J. Balodis mainly deal with the facts of his life and the testimonies and memoirs of his contemporaries.